

Двосторонні економічні відносини

Олена САВЧУК,
Віктор КРЮЧКОВСЬКИЙ

**РОЗШИРЕННЯ
СТРАТЕГІЧНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ
В ЕКОНОМІЧНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ
МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРЕЧЧИНОЮ**

Резюме

Двосторонні відносини України та Туреччини є стратегічно важливими для обох країн. В економічному плані на порядку денному стоїть спільна інтеграція в ЄС. Можливо, перед створенням режиму вільної торгівлі є сенс вирівняти структуру торгівлі. Україні необхідно наполягати на такій торгівельній політиці, яка дасть змогу не стати «сировинним придатком» Туреччини.

Ключові слова

Співробітництво, зовнішнє середовище, зовнішньоекономічні зв'язки, схеми відтворення, міжнародні партнери, бізнес-процеси, Чорноморський регіон, Туреччина, європейська співдружність, стартові позиції, спеціалізація господарства, структура експорту, розвинутість ринкових відносин, диверсифікація, інтеграція, ділові партнери, спільні бізнес-проекти.

Класифікація за JEL: F15, F59.

© Олена Савчук, Віктор Крючковський, 2006.

Савчук Олена, канд. екон. наук, доцент, Херсонський національний технічний університет, Україна.

Крючковський Віктор, канд. фіз.-мат. наук, доцент, Херсонський національний технічний університет, Україна.

Постановка проблеми

З посиленням глобалізації і паралельним розвитком процесу локалізації у провідних економістів світової співдружності виникають питання, пов'язані з оцінкою можливостей, які дає вступ до ЄС, змінюються умови співробітництва з державами-партнерами, які вступили чи готуються вступити до ЄС. Тому кожна країна, навіть якщо вона не є співучасником цих процесів, відчуває вплив цих процесів на стані національної економіки та міжнародному співробітництві.

Значну активність щодо вступу до ЄС виявляє Туреччина, яка є торговельним партнером України [1, 3, 4, 5].

Мета роботи

Глобалізація приводить до всебічної взаємозалежності держав світу. Провідне місце дедалі частіше посідають питання та проблеми щодо адаптації та гнучкості в умовах постійних змін зовнішнього середовища. Збільшується відкритість економік більшості країн, зростає вплив процесу встановлення міжнародних зв'язків із постачальниками, покупцями, що спроможні впливати як на ефективність економіки України, так і на темпи її відновлення.

У зв'язку з цим постає нове завдання, як перед економікою України загалом, так і перед регіонами, галузями, окремими підприємствами, – вийти за межі відомих схем перетворення структур і почати трансформуватися, використовуючи нові можливості, які принесла глобалізація й інформаційні технології.

У нових умовах успіх приносять стратегічні можливості, а саме: нові міжнародні партнери, нові технології, нові бізнес-процеси, які розвиваються за новими правилами гри у діловому світі.

Основний матеріал

Туреччину і Україну сьогодні багато об'єднує: сусідство в Чорноморському регіоні, стан національної економіки, що прагне якомога швидше пройти перехідний етап свого розвитку, намагання стати повноправним членом європейської співдружності та увійти до групи розвинутих країн світу.

Туреччина подала заявку на вступ до ЄС раніше від усіх нових країн-членів ЄС із Східної Європи – у 1987 р. Туреччині знадобилось довгих 18 років, перш ніж ЄС офіційно почав переговори з цією країною щодо її вступу 4 жовтня 2005 р.

У Європі поширена думка, що у розширенні ЄС повинна бути якась межа. Існують побоювання, що якщо Туреччину буде прийнято в ЄС, тоді не буде можливостей відмовити й іншим 13 країнам Європи з населенням більше 200 млн. чоловік, залишеним за боргом ЄС. Деякі експерти рекомендують країнам, так званого привілейованого партнерства створити регіональну політичну й економічну спільноту на зразок ЄС. За задумом авторів ідеї, ця група країн простягатиметься від Балкан на Захід, України на півночі та країн Близького Сходу на півдні [3].

Туреччина є третім за розміром імпортером українських товарів і п'ятим – за обсягом експорту в Україну. Туреччина розглядає Україну як міжнародного партнера, з яким необхідно розвивати двосторонні відносини на пріоритетній основі. Порівнюючи показники розвитку Туреччини і України, необхідно пам'ятати, що ці країни мали в 1990 р. однакові стартові позиції, проте структура господарства Туреччини була переважно аграрною, а України – індустріальною [2]. У таблиці наведено структуру господарства турецької та української економік у 2005 р.

Таблиця 1.

Порівняльна структура господарства економік Туреччини і України

Показники	Туреччина	Україна	Відхилення	
			абсолютне	процентне
1. Структура валового внутрішнього продукту, %				
– Промисловість	18,9	45,1	–	26,2
– Сільське господарство	12,9	18,0	–	5,1
– Сфера послуг	68,2	36,9	–	–31,3
2. Валовий внутрішній продукт на душу населення, згідно з паритетом купівельної спроможності	7687	6300	–1387	–22,0
3. Структура зайнятості населення, %				
– Промисловість	18,3	32,0	–	13,7
– Сільське господарство	34,0	24,0	–	–10,0
– Сфера послуг	47,7	44,0	–	–3,7

Джерело: State Institute of Statistics; Державний Комітет Статистики України.

Сфера послуг дає економіці Туреччини 68,2% ВВП, а Україні – лише 36,9%. У цьому криється серйозна проблема структури економіки України, що робить її експорт навіть по відношенню до Туреччини сировиннозалежним. Порівнюючи структуру зайнятого населення у сфері послуг, можна підкреслити, що продуктивність праці у сфері послуг Туреччини значно вища за відповідний показник в Україні. Український експорт в Туреччину відзначається одноманітністю і недиверсифікованістю. Близько 70% експорту з України в Туреччину складається з сировини і напівфабрикатів, серед яких близько 50% – продукція металургійної галузі. Турецький експорт більш диверсифікований, у ньому рівномірно представлені сировина, продукція переробних галузей, продукція, призначена до кінцевого застосування. Туреччина постачає широкий перелік споживчих товарів. Обсяг торгівлі послугами між Туреччиною та Україною не відповідає можливостям країн у цій господарській сфері.

За січень-вересень 2005 р. експорт послуг з України в Туреччину становив лише 1,32% від загального обсягу послуг, а з Туреччини в Україну – відповідно, 2,9%, що вказує на слабку розвиненість торгівлі послугами між Туреччиною і Україною. Таким чином, торгові відносини не повністю відповідають потенціалу сусідніх країн, і необхідно диверсифікувати торгівлю, перейти від простих торговельних операцій до спільних проектів у сфері високих технологій [4], спільного виходу на ринок третіх країн і розширення інвестицій.

Експерти з Туреччини вважають, що найперспективнішими сферами розширення торгових і ділових відносин є металургійна, виробництво сталі, будівельна галузь, виробництво будівельних матеріалів, харчова галузь, текстильна галузь і, нарешті, туризм, у якому спостерігається помітний дисбаланс на користь Туреччини.

Чимало факторів стали причиною рекордних темпів приросту експорту (33,6%) у 2004 р. (табл. 2).

По-перше, промислова продукція стала більш конкурентоспроможною. Це результат низьких реальних заробітних плат і стагнуючих цін на електроенергію у 2004 р. По-друге, низькі, порівняно з минулими роками, відсоткові ставки знизили витрати на запозичення інвестицій для виробників та експортерів. По-третє, завдяки спільним підприємствам відбулися технологічні поліпшення структури господарства.

Чималу частину турецьких підприємств, які працюють на українських ринках, класифікують як малі та середні підприємства. Загальна сума прямих інвестицій Туреччини в Україну становить більше 100 млн дол. США. Проте найближчим часом сума інвестицій в Україну значно збільшиться, оскільки Україна офіційно заявлена пріоритетною країною в міжнародних економічних відносинах Туреччини. Загалом в Україні працює 331 турецька компанія, основна їх частина працює в Одесі («Efes Pilsen» та інші), Дніпропетровську («Olivia Beta Industrial Holding» та інші), Києві («Enerji Yarı» та інші), Криму («Er-Bek» та інші) [5].

Таблиця 2.

Зовнішня торгівля Туреччини

	Періоди					Відхилення, %
	2000	2001	2002	2003	2004	2004/2003
Експорт (FOB)	27775	31334	36059	47253	63121	33,6
Імпорт (CIF)	54503	41399	51554	69340	97540	40,7
Оборот	82278	72733	87613	116593	160661	37,8
Баланс	-26728	-10065	-15495	-22087	-34419	55,8

Джерело: basinyayin, Undersecretariat of Foreign Trade.

Якщо простежити експорт за товарними групами, то є очевидним зниження частки сільськогосподарської продукції в експорті Туреччини до 10,3% (табл. 3.), частка промислових товарів у загальному експорті зросла до 84,7%, сектор машинобудування і транспортного устаткування зріс до 29%, частка експорту скоротилася до 17,8%.

Таблиця 3.

**Частка різних секторів виробництва в турецькому експорті
(класифікація СОТ)**

Sectoral Share of Turkey's' Exports by WTO Definition, %					
	1990	2000	2002	2003	2004
1 – Сільськогосподарська продукція	25,5	13,9	11,2	11,1	10,3
2 – Продукція видобувної промисловості	6,8	4,2	4,2	4,3	4,6
3 – Продукція обробної промисловості	67,7	81,0	84,0	83,8	84,7
i – металургія і сталеливарна	11,5	6,7	7,9	7,1	9,5
ii – хімічна промисловість	5,8	4,5	4,2	4,0	4,1
iii – продукція, що була неповністю оброблена	5,2	8,2	8,7	8,8	8,7
iv – машинобудування і транспортне обладнання	6,6	20,7	23,9	26,2	29,0
v – текстиль	11,1	13,3	11,8	11,1	10,2
vi - одяг	25,7	23,7	22,4	21,1	17,8
vii – інші споживчі товари	1,9	4,6	5,0	5,5	5,5

Джерело: basinyayin, Undersecretariat of Foreign Trade.

Однак наслідки більш глибокої інтеграції Туреччини в ЄС можуть бути не такими сприятливими для України. Між Україною і ЄС є чимало невирішених питань. Одне з таких – експортні мита на відходи металу і металобрухт. ЄС натискає на Україну, намагаючись змусити її зняти обмеження на вільну торгівлю цим товаром. Водночас ЄС здійснює квотування деяких видів продукції, серед яких і поставка металів з України, Росії, Казахстану. Україна підпадає під країну з відсутнім статусом «держави з ринковою економікою», тому для неї ЄС використовує особливий порядок торговельних розслідувань щодо антидемпінгових цін, ЄС наполягає на усуненні практики регулювання державою цін на деякі види експортної продукції. Тому по мірі передачі Туреччиною повноважень у проведенні торговельної політики Євросоюзу та приведення законодавчих актів у відповідність із нормами ЄС, Україні буде складніше торгувати з Туреччиною.

Національна держава традиційно була головною географічною ланкою для економічного аналізу зовнішньоекономічної діяльності, і відповідно, економічна політика за своєю природою могла бути раніше тільки національною. Сьогодні інтереси географічних ланок набагато більш диверсифіковані, а чимало напрямів економічної політики реалізується як на міжнародному, так і на національному рівнях. Роль регіону або міста набагато вагоміше виглядає, якщо розглядаються економічні проблеми через призму мікроекономіки (інтеграція економічної та соціальної політики, кластери та інші). Ділові лідери перемикають свою увагу з проблем розвитку географічно інтенсивних масштабних економік на проблеми стійкого економічного розвитку економік регіонального і міського рівнів на базі використання власних ресурсів.

В Україні й Туреччини не існує таких розвинених двосторонніх відносин, які є в Україні та Польщі. Локомотивом двосторонніх відносин виступає торгівля й інвестиції, тоді як політичне співробітництво відстає. Близьким взаєминам країн перешкоджає відсутність великих спільних проектів в економічній сфері. Не вирішене питання щодо спільного виробництва супутників, запропоноване українською стороною в червні 2005 р. Україна хотіла би бачити Туреччину партнером, який зможе надати Україні можливість диверсифікувати поставки нафти і газу, наприклад, із Близького Сходу [5]. В Україні так і не запрацював у зворотному напрямі трубопровід Одеса – Броди. Туреччина неактивно співпрацює у цьому напрямі, називаючи як причини вже наявний вантажопотік нафти із Середземного моря на Румунію і загальну перевантаженість Босфору.

У той час як Туреччина практично повністю вирішила питання з диверсифікованістю поставок енергоносіїв, цього не відбулось у випадку з Україною. Проте, потенціал співробітництва двох країн у сфері енергетики і транспорту величезний.

Необхідно також відзначити, що Україну і Туреччину об'єднує спільна участь в Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (The Black Sea Economic Cooperation (BSEC)). Метою організації є забезпечення

того, що Чорноморський регіон стане регіоном миру, стабільності й економічного процвітання. Бізнес співробітництва країн-членів BSEC (11 – країн-учасників) створили спільну раду в Стамбулі в грудні 1992 р. як механізм розробки пропозицій, програм і проектів у різних сферах економіки, насамперед діяльність BSEC передбачає створення розвиненої транспортної мережі навколо Чорного моря.

Деякі регіони України більш привабливі для Туреччини, а Південь України – передусім. По-перше, південні області України мають Чорноморське та Азовське узбережжя і таким чином межують із Туреччиною. По-друге, Крим і частина Херсонської області мають місця компактного проживання кримських татар і татар-месхетинців. По-третє, Південь України має високий транспортний і рекреаційний потенціал, що робить цей регіон інвестиційно привабливим для Туреччини. Турецькі інвестори готові інвестувати 20 млрд дол. США в розвиток Кримського півострова для реалізації великомасштабної програми на 10 років розвитку туристичного і рекреаційного комплексу, як стверджував міністр культури і туризму Туреччини Аттила Коч. Транспортний потенціал Херсонської області взагалі унікальний, оскільки область має виходи водночас до Чорного й Азовського морів, по території області протікає могутня водна артерія – Дніпр. Це дає можливість, використовуючи дешевий водний і морський транспорт, вдало торгувати відразу з багатьма країнами і регіонами. Херсонська область має достатньо високий інтегрований показник у харчовій промисловості (0,318), тому є можливість розширення експорту зернових і масляних культур. Відповідно до розрахунків Херсонського національного технічного університету, індикатори виробництва продукції сільського господарства і харчової галузі в Херсонській області вищі, ніж по Україні загалом.

Висновки

Наведені приклади вказують на те, що управління конкурентоспроможністю економіки України, безперечно, пов'язане з радикальними змінами в зовнішньоекономічній сфері і взагалі – із залученням іноземних інвестицій, технологій, формуванням інвестиційної та структурної політики.

Проведено порівняльний макроекономічний аналіз економічного потенціалу України та Туреччини. Визначено спільні риси у структурному розвитку, експортному потенціалі, геополітичному становищі, які дадуть змогу розширити стратегічні можливості в економічному співробітництві. Необхідно розширити межі провінцій, партнерів в Україні та Туреччині.

Вирішення загальнонаціональних економічних проблем може прискоритися, якщо кожен регіон національної економіки буде виглядати як близький за національним складом і культурою, але зі своєю спеціалізацією та власним ресурсним забезпеченням.

Література

1. Bilateral Relations Between Turkey and Ukraine, Сайт Министерства иностранных дел Турции, www.mfa.gov.tr.
2. Турция – замедление темпов экономического роста // БИКИ, № 65 от 11 июня 2005 г. – С. 36–37.
3. Peter Sain Ley Berry «An Ottoman solution to a constitutional problem» – 15.07.2005, EUOB SERVER, <http://euobserver.com>.
4. Turkish Daily News newspaper. Interview of H.E. Dr Jhor Dolhov, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the Republic of Turkey to the regarding Ukrainian – Turkish bilateral relations, 2003.
5. Украина планирует диверсификацию нефтепоставок, SeaNews', 27.05.2005., www.mdoffice.com.

Стаття надійшла до редакції 17 травня 2006 р.